

13

Motta Books

3 COUNTRIES
13 ARCHITECTS
EUREGIONALE
ARCHITECTUUR
MANIFESTATIE
MAASTRICHT
EUROPE E13

Wim van den Bergh 01 02 03

Mathieu Bruls 04 05 06

René Coenegracht 07 08 09

Fischer + Partner 10 11 12

Mario Garzaniti 13 14 15

Hahn Helten + Ass 16 17 18

Pierre Hebbelinck 19 20 21

Fred Humblé 22 23 24

Jo Janssen 25 26 27

Christian Kieckens 28 29 30

Bernd Kniess 31 32 33

Bart Lens 34 35 36

Schuster Architekten 37 38 39

**De 'Euregio' als een
culturele regio met interactieve
architectonische verschillen**

**The 'Euregio': A cultural
region with interacting
architectural differences**

Jos Bosman

Bestaat er zoiets als een atmosfeer en cultuur, die de architecten in de 'Euregio' (Aken, Hasselt, Heerlen, Luik en Maastricht) wellicht bindt, met een architectonische uitdrukking van *samenhang* en verwantschap als resultaat? Of sterkt de fysieke nabijheid van drie grensovergangen juist het bewustzijn van drie *verschillende* culturen; verschillen waarvan de geladenheid op het punt van samenkomst sterker ervaren kan worden, dan verder ervandaan verwijderd? Een ding is zeker: 'nabijheid' is een betrekkelijk begrip. En het lijkt er veel op dat de ervaring van de lading van de betreffende verschillen tot interessante verschuivingen in de gewaarwording van gevoelde verwantschap kan leiden.

Zo ervoer de Maastrichtse architect Theo Boosten (1920-1990) Zürich als 'veel dichterbij' dan Amsterdam. De weg er naar toe loopt langs de Rijn die hem vertrouwd was, en hij kwam er graag en relatief vaak. De tocht langs de Rijn deed hem de tijd van het reizen als het ware vergeten, en vanuit het al vertrouwde arriveerde hij in een omgeving die hij als bijzonder 'nabij' ervoer. Amsterdam maakte in zijn ervaring deel uit van een andere, bijna 'vreemde' cultuur.

Er zijn zo nog veel meer verschuivingen in het gevoel en het denken van de architecten in deze regio te schetsen – en ik kom hier nog op terug –, maar we staan even stil bij het voorbeeld van Boostens ervaring, omdat het een dankbare basis biedt voor een 'oorsprongslegende' bij de architectuur die in de tentoonstelling te zien is.

Er was namelijk vooral één gebouw in Zürich, dat Boosten iedere keer opnieuw met genoegen bezocht: het Kunstgewerbemuseum van architect Karl Egender. Boosten bekende mij deze voorkeur zeven jaar voor de bouw van de Kunstacademie in Maastricht, ontworpen door het bureau van

Wiel Arets, met Jo Janssen als projectarchitect. Een vergelijking van beide gebouwen levert een prachtige les architectuurbeschouwing op: over 'zakelijkheid' als middel tot 'monumentaliteit', over de edele *tristesse* van het minimale, over het oefenen in sfeerbeelden met ogenschijnlijk meedogenloos afwerende wanden, waarachter een uitnodigend parcours blijkt schuil te gaan, met zacht getemperd licht, overgaand in trapruimten die zich nog net beheersen in hun neiging om een absolute stilte af te willen dwingen.... Voor veel Nederlandse, Duitse en Belgische architecten en critici betekende de Kunstacademie aan het begin van de jaren 90 zoiets als een schok van herkenning, vanwege de gebouwde vorm van herwaardering voor de jaren 20 avant-garde, zij het iets anders formeel 'gekruid', met bijvoorbeeld de indrukken die Grassi en Ando hadden nagelaten in de jaren 80. Maar voor een senior architect uit Maastricht werd, net een paar jaar eerder, een mogelijk gevoel van herkenning niet bepaald door de architectuurgeschiedenis enerzijds en beelden uit de actualiteit van toen anderzijds. Voor hem was een vertrouwd gevoel van mogelijke herkenning nooit weg geweest. Elke keer opnieuw had hij in Zürich van een gebouw genoten, waarin op een 'noordelijke' manier een 'zuidelijk' klassiek repertoire was geïnterpreteerd, met moderne middelen, gehanteerd met terughoudendheid. Voor hem bevatte Egender's gebouw een formule, waarmee zulke uiteenlopende architecturen als die van Peutz en Van der Laan als verwant konden worden begrepen. In de loop van de jaren 90 werd die formule bij wijze van verassing internationaal herkenbaar via de actuele Noord-Zwitserse architectuur, waarin de herontdekking en herinterpretatie van de nalatenschap van architecten zoals Egender een directe bron van inspiratie heeft gevormd.

Is it possible to define a specific atmosphere and culture that connects architects from the 'Euregio' (Aachen, Hasselt, Heerlen, Liège and Maastricht) with some notion of coherence that may be expressed in an architectonic way? Or does the proximity of three borders stress the differences of three cultures, of which the tension is much stronger at the point where these differences meet, as compared to points further away? One thing is certain: 'Propinquity' is a relative concept. An advantage inherent to the different ways of perceiving 'being near' is that it produces potentially interesting notions of difference as 'productive misunderstandings'. For instance, referring to a place as 'closer' or 'really familiar' when it is in reality extremely far away. Eighteen years ago, an architect from Maastricht referred with such intuition to a similarity in approach between Northern Swiss architecture and the architecture of his own region, long before such was recognizable in terms of 'style', as is the case today.

The architect in question was Theo Boosten (1920-1990) who perceived Zürich as being 'much closer' than Amsterdam. The trip along the Rhine going south was familiar to him. In contrast, Amsterdam represented another, almost 'foreign' culture. There was especially one building that Boosten liked to visit in Zürich again and again: Karl Egender's 'Kunstgewerbemuseum' (the museum of design). Boosten confessed this preference to me seven years before the Art Academy in Maastricht (designed by the office of Wiel Arets, with Jo Janssen as project architect) was built. A comparison of both buildings can be seen as an exemplary lesson in architecture: About matter-of-factness as a means for monumentality; About the noble melancholy of minimalism; About the application of atmospheric images; About walls with a gesture of

merciless distance, but where behind is to be found an inviting routing, with soft tempered light, and the use of a dramatic staircase that seems to ask for an absolute silence... In the 1990's, for many Dutch, German and Belgian architects and critics, the Maastricht Art Academy represented a shock of recognition, because of the built re-appreciation of avant-garde 1920's architecture, being formally 'spiced' with impressions that architects like Grassi and Ando had left behind during the 1980's. But for a senior architect from Maastricht it would be unnecessary for such a possible feeling of familiarity to become defined by architectural history on the one hand and contemporary criticism on the other, because that particular feeling of familiarity had never been absent. Each time anew he had enjoyed the presence of a building in Zürich, in which in a 'northern' manner a 'southern' classical repertoire was interpreted with modern means. For Boosten Egender's building contained a formula with the help of which such different types of architecture as from Peutz and Van der Laan could be understood as 'related'. In the course of the 1990's the very same formula became internationally recognizable in the new Northern Swiss architecture, of which Egender was one of the architects whose work had been consciously studied for the inspiration of rediscovering, re-appreciating and revitalizing modern architecture with a minimalist appeal.

An influence emanating from Zürich, originating even from further afield – the North of Italy –, experienced as a continued source of influence that 'has never been absent' may be recognized in the extension to an apartment building in Brunssum (an entrance building with a communal room on top) designed by Fred Humblé.

Als secretaris van de jury van de Euregioonale Architectuur Prijs 2002 merkte ik aan de (vele!) inzendingen uit Aken, hoe letterlijk en krachtig de Noord-Zwitserse impuls hier had doorgewerkt in de ontwerpen van de studenten van de twee architectuuropleidingen in deze stad. Intussen begrijp ik ook, dat de voorkeur voor de Zwitserse 'lijn' in Aken behoorlijk gevoed is vanuit Keulen, zoals via Peter Kulka en zijn leerstoel aan de RWTH. In mijn ervaring, en vermoedelijk ook in die van veel studenten in Aken, pulseert de kracht van een verwante invloed intussen verder via de leerstoel van Wim van den Bergh aan dezelfde universiteit. In Vlaanderen heeft vooral Christian Kieckens (die niet opgroeide of woont in de Euregio, maar er wel bouwde) veel energie gestoken in contacten met Zwitserse collega's en in excursies naar gebouwen in Basel, Zürich, Vals, enzovoort.

Vanuit de gemaakte schets voel ik de sterke behoefte om me een grotere variant van de bestaande Euregio voor te stellen: niet zozeer door een cirkel te trekken om Maastricht, maar via het benadrukken van de driehoek Brussel-Eindhoven-Keulen als cultureel 'spanningsveld'. Eindhoven als NL-hoekpunt op 1,26 uur intercity treinreisafstand tot Amsterdam (en 1,09 uur tot Rotterdam), Brussel als B-hoekpunt op 1,25 uur Thalys-afstand tot Parijs, en Keulen als D-hoekpunt op 1,20 uur ICE-afstand tot Frankfurt. T.o.v. deze driehoek kan vanuit elke willekeurige andere plaats in Europa de nabijheid van drie heel verschillende culturen méér bewust worden ervaren.

Want wat er mogelijkwijs kan 'broeien' in de Euregio kan des te beter herkenbaar en van betekenis worden in de spiegel van grotere stedelijke culturen die er direct om heen liggen. Culturen die de verschillen, die in het midden hier en daar ver-

smelten, weer als onderscheid bewust kunnen maken. De Euregio als laboratorium, de grote steden er om heen als mogelijke projectieplaatsen.

Voor al in Eindhoven is de betekenis van een dergelijk 'projectie'-effect nu al na twee generaties goed te merken: eerst de samenwerking van Gio Ponti en Theo Boosten (Bijenkorf en Piazza Center), het eerste echt grootstedelijke complex van Eindhoven, en vervolgens de ombouw van fabriek tot cultuurcentrum De Witte Dame door Bert Dirrix (geboren en opgegroeid in de Euregio). In die ombouw is een strategie herkenbaar, die behalve met Ponti/Boosten uit een jong verleden, ook duidelijk een verwantschap laat zien met mutaties van het stedelijke weefsel in Maastricht, die net een aantal jaren eerder dan de Witte Dame waren gerealiseerd. Ik denk daarbij opnieuw aan de Kunstacademie, maar ook aan het gebouw voor Carita Fashion Center (tegenwoordig Different), met een spectaculair transparant trapmotief boven een onderdoorgang, van Mathieu Bruls. In Eindhoven levert de hiermee verwante strategie extra veel effect op, omdat die stad, in vergelijking met Maastricht, met veel meer brandende vragen zit hoe zij verder moet. De druk op de ketel is veel groter. Die druk wordt behalve door de grotere schaal bepaald door een imago-probleem. In de vormgeving van de Bijenkorf/Piazza Center en de Witte Dame is dat probleem zodanig aangepakt, dat in twee zetten niets minder dan een mogelijke identiteit voor de stedenbouw is aangereikt. Daarmee is tevens een markt gecreëerd voor de smaak van de Euregio architecten.

Het is de moeite waard om vanuit de Euregio de aandacht ook wat nadrukkelijker op Brussel te richten, een stad die, helemaal in tegengestelde richting t.o.v. de tendensen in Eindhov-

A very different cultural line that enters and defines the nature of 'Euregionalistic' architecture comes from Paris via Brussels, a line of conceptual thinking, as it began to take form in the art of Marcel Broothaers after Marcel Duchamp. One cannot read the work of **Christian Kieckens** without an eye for that orientation: The urge to re-think architecture with the help of images and words, of images that demonstrate a way of understanding. A similar attitude may be recognized in the presentation of architectural ideas by **Mathieu Bruls, Wim van den Bergh, Mario Garzaniti, Pierre Hebbelinc** and **Bernd Kniess**.

Does the heritage of Rudolf Schwarz's 'other' modernism play a role in the Euregio laboratory? Quite convincing answers may be found in the spaces for meditation by **Hahn Helten Architekten**, as well in the typical inner court situation of the KunstSalon in Cologne, designed by **Horst Fischer**.

My personal impression of the most typical expression in architecture of a cultural Euregio constellation are on one hand the presence of the 'correct' autonomous building, like the Gross House by **Ulrich Hahn** and **Günter Helten**, and the Dutch Open University in Heerlen by **Jo Janssen**, and on the other, various examples in which influences have become manifest that in a fresh and conscious way cross a border, being applied in a personal and individual manner. Such is the surprising echo of Belgium minimalism – that of Maarten van Seeveren – in the school in Alzenau by **Schuster Architekten**, the from Cologne originating influence of Ungers senior (Oswald Mathias) in the office complex along the Leidenlaan in Maastricht by **René Coene-gracht** and the influence of son Simon Ungers in Maison Dejardin-Hendricé by **Pierre Hebbelinc**. Or where a precision with which parts are put

together in a German tradition melding together with a French conceptual way of choosing and applying materials in the design of an office in Hasselt, designed by **Bart Lens**.

A glance at the map of fast rail connections in this part of Europe shows that the Euregio is to be found in the lee in between two lines that connect south and north – Paris/Brussels/Rotterdam and Basel/Cologne/Amsterdam – two lines that remain strictly segregated. The two lines of ideas and traditions I discussed in relation to the architecture of the Euregio are cultural sources of which one coincides with the north-south connection, especially the Basel/Cologne part. The other cultural source, that is able to assimilate influences, as perceived in the Euregio, is to be found in its southern part, outside the Netherlands: the line Brussels/Liège/Aachen, a line that – in terms of traffic – has been expressed in one continuous motorway, but so far, not yet an easy and fast rail connection.

How the new projected train route Brussels/Liège/Cologne will have an effect on the Euregio, once it is occupied by the high-speed train, is an open question. But it seems that it might 'push' Euregionalistic Architecture to become even more recognizable from a Franco-German perspective. A sense of speed will determine the future exchange between two different European cultural strata along a line, and, connected to it, an extremely calm Dutch corner as a hinterland to digest and meditate upon such a line of exchange. This book to accompany an exhibition is, in any event, the first proof and indication of this connectivity: Architects being interested in each other's architecture.

*Translated by Jos Bosman/
Mark Wolfe*

ven en Keulen, een eigentijdse variant van moderne architectuur lijkt te willen verbieden. Als je als architect in die stad in staat bent om de kwaliteit van het tegendeel te bewijzen van wat enkele politici het publiek willen doen geloven, dan zal het effect van een radicale omslag minstens zo groot zijn als wat de Witte Dame in Eindhoven teweegbracht. Aan die uitdaging werkt Christian Kieckens (met zijn bureau in Brussel). Omgekeerd draagt Brussel in de richting van de Euregio een bijzondere geaardheid aan. De stad bezit een traditie vanuit een levensgevoel die Victor Horta's manier van denken en interpreteren mee kon vormen: een conceptuele manier van ontwerpen, die in de twintigste eeuw weer op een heel andere manier, namelijk in het surrealisme van Marcel Broothaers een bijzondere uitdrukking heeft gevonden, op zijn beurt gevoed door de impulsen die vooral uit het Parijs van Marcel Duchamp kwamen. Het werk van **Christian Kieckens** kun je zonder die oriëntatie niet begrijpen, en omgekeerd kan het werk van Kieckens in de Euregio juist dat aspect meer bewust doen worden in relatie tot een – steeds weer opnieuw te bepalen – manier van be-'denken' van architectuur. Via de omweg van een rebus en de geënceneerde demonstratie van een idee: een houding, die ook in de presentaties van **Mathieu Bruls**, **Wim van den Bergh**, **Mario Garzaniti**, **Pierre Hebbelinck** en **Bernd Kniesse** te zien is.

Welke rol is er in het laboratorium van de Euregio weggelegd voor de anders geaarde moderne erfenis van Rudolf Schwarz in Keulen? Een erfenis waar men in Eindhoven en Brussel nauwelijks van op de hoogte is. Heel overtuigende antwoorden zijn in de tentoonstelling te zien in de presentatie van zowel sacrale als profane voor meditatie ingerichte gebouwen van **Hahn Helten Architecten**, alsook in de typi-

sche binnenplaatsituatie van de KunstSalon in Keulen, ontworpen door **Horst Fischer**.

De uitdaging van de grotere 'Euregio'-variant bestaat in het functioneren als trechter van drie ontwerpculturen, waarbij steeds in elke gekozen richting er een heel specifieke houding en interesse, op de ontwerper, opdrachtgever, politicus en liefhebber afkomt.

Bijvoorbeeld de genoemde Zwitserse eigenschappen staan in een heel bewuste richting van een inspiratielijn opgesteld: de voeding komt via de Rijn en de Zwitserse architectuur zelfs van net een stuk verder: vanuit de moderniteit én traditie van Noord-Italië (waar Wim van den Bergh de eerstejaars studenten van de Academie van Bouwkunst in Maastricht elk jaar opnieuw hun studie heeft laten beginnen). Het resultaat, dat een dergelijke invloedslinje kan opleveren, is in de tentoonstelling te herkennen in het aan een galerijflat in Brunssum toegevoegde ingangsgedouw (met een feestzaal erbovenop), ontworpen door **Fred Humblé**. De eigen gewoonte – de te gewone flat – verrijkt met een ervaring van luxe.

Het is verleidelijk, zoals ik er voor een deel aan heb toegegeven, om in de tentoonstelling een zwaartepunt te herkennen in de beheersing van een architectuur, die een zekere verwantschap met de Noord-Zwitserse voor ogen voert. Omdat in Nederland op een zogenaamd 'pragmatische', en in België op een relatief geïmproviseerde manier wordt gebouwd, bewijzen de tentoongestelde projecten hun bijzondere kwaliteit als gedocumenteerde perfect uitgevoerde gebouwen. Duitse kwaliteit in de uitvoering is vaak van nature degelijk, maar het ontbreekt daarbij doorgaans aan een vorm van elegantie (Frans) en relativering of speelsheid (Nederlands). En juist die complementaire fac-

toren manifesteren zich hier en daar in het Duitse segment van de Euregio. Vanuit de actualiteit kunnen de Franse en Nederlandse factoren heel goed via de Noord-Zwitserse architectuur herkend worden, maar de werkelijkheid van een buurlandsituatie vormt voor die mogelijke herkenning het meer reële uitgangspunt. Sinds de Europese eenwording werkt de buurlandsituatie opvallend veel krachtiger als een laboratorium waarin een spectrum aan mogelijkheden vanuit een reeks van geladen culturele verschillen wordt gegenereerd, samen met de ervaring van een zekere convergentie in de vorm van architectonische smaak.

Wat op mij uiteindelijk overkomt als de meest typische resultaten van een Euregio-laboratorium situatie, zijn enerzijds de uitdrukking van het correcte autonome gebouw, zoals Haus Gross van **Ulrich Hahn** en **Günter Helten**, en de Open Universiteit Nederland te Heerlen van **Jo Janssen**, en anderzijds de voorbeelden waarbij er iets knispert van invloeden die over de grens gaan en daarbij weer verwerkt worden tot iets eigens. Zoals: de verrassende echo van het Belgische minimalisme van Van Seeveren in de school te Alzenau van **Schuster Architecten**, de vanuit Keulen komende invloed van vader (Oswald Matthias) Ungers in het kantorencomplex aan de Leidenlaan te Maastricht van **René Coene-gracht** en de invloed van zoon (Simon) Ungers in Maison

Dejardin-Hendricé van **Pierre Hebbelinck**. Of: waar een precisie waarmee uit onderdelen een vorm wordt samengesteld vanuit een Duitse traditie samensmelt met een conceptuele omgang met materiaal uit een Franse traditie in een kantoor te Hasselt, ontworpen door **Bart Lens**. Verstillen en lichtelijk verschuiven. Bedachtzaam, uitgekiend.

Hopelijk mag deze tentoonstelling ertoe bijdragen, dat deze Europese regio wat bekender wordt, als regio waarin drie heel verschillende ontwerpen en bouwculturen elkaar bij gelegenheid tot bedachtzaamheid, uitgekiendheid, en tot voorzichtige maar overtuigende overdracht van ervaring inspireren. Overdracht, in de zin van een bewust omgaan met verschillen ten behoeve van verstilde beelden, die men al generaties voor zich ziet, en die door een gelaagdheid aan zienswijzen en ervaringen stap voor stap verder verdiept kunnen worden. Ter wille van: een verfijning van de architectuur *tout court*.

¹ Ponti en Boosten deden voor, wat architect Bert Dirrix later met de Witte Dame zou gaan doen: zij creëerden een gebouw dat doorgang en terras is als deel van het ensemble: de doorgang naar het stadsdeel Woensel en de winkel ernaast waarop zich het terras van de Bijenkorf bevond, leverden een levendige complexiteit op, die Dirrix later als principe van het Middenmotief in de Witte Dame opnieuw heeft ingezet (ook al zit daar geen letterlijk terras in, maar zijn er wel open vloeren in de buitenlucht). Ook de Piazza (plein tussen Bijenkorf en Piazza Center) zelf, als deel van een ensemblevorm, heeft Dirrix in een grotere variant tot leven gebracht met 'het Lichtplein' achter De Witte Dame.

Jo Janssen

Jo Janssen Architecten, Grote Looiersstraat 28A, NL-6211 JJ Maastricht (The Netherlands)
phone 0031433254485, fax 0031433215157, e info@jojanssenarchitecten.nl

EDUCATION

1976-1979 Secondary Technical School Maastricht
1979-1983 Technical High School Heerlen
1983-1990 Academy of Architecture Maastricht

EXPERIENCE

1983-1988 several architectural offices
1988-1991 Wiel Arets & Wim van den Bergh Architects
1991-1995 Wiel Arets Architect & Associates
1995 Jo Janssen Architecten
1995-2004 Teaching at the Academy of Architecture Maastricht unit-master

AWARDS

1991 Nomination Architectural Award Euregio / Scholarship Foundation for Visual Arts, Design and Architecture, Amsterdam
1992 Nomination Henriëtte Hustinx – Award

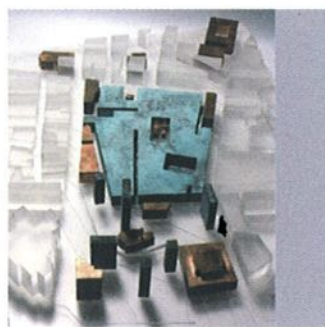
- 1 1994 Beirut, Reconstruction of the Souks of Beirut, Lebanon
- 2 1996 Lamp, design – fabrication [i.c.w. Paulus Egers]
- 3 1996 Zutphen, 12 houses first prize
- 4 1998 Venlo, house ARA
- 5 1998 Roermond, renovation apartment building
- 6 1998 Heerlen, main office university first prize
- 7 2000 Maastricht, house A1B
- 8 1999 Enschede, court building

1995 Scholarship Foundation for Visual Arts, Design and Architecture, Amsterdam
1996 First prize competition office building headquarters wML Maastricht / First prize competition houses Zutphen
1997 Scholarship Foundation for Visual Arts, Design and Architecture, Amsterdam
1998 First prize competition main office university Heerlen
2000 Nomination Victor de Stuers-award
2001 First prize competition office building IMD Stein / First prize competition Site 22 Céramique Maastricht

PROJECTS

1994 Beirut, Reconstruction of the Souks of Beirut Lebanon
1995 Maastricht, House and atelier KMZ
1996 Bratislava, city planning Vydrlica area / Maastricht, office building headquarters wML first prize / Zutphen, 12 houses first prize / Kaatsheuvel, House and office YTW
1997 Maastricht, 16 houses Hazendans [i.c.w. Wim van den Bergh]
1998 Noorbeek, house cjs / Venlo, house ARA / extension house MJA / Heerlen, main office university first prize / Roermond, renovation apart-

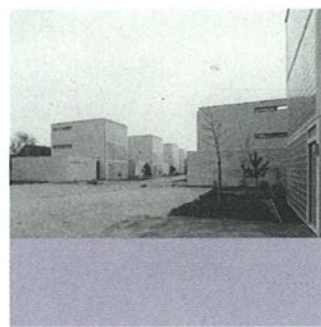
ment building
1999 Maastricht, 12 apartments / Maastricht, house YTW2 / Bingelrade, extension house LHS / Enschede, court building / Eijsden, city planning and housing [i.c.w. Wim van den Bergh] / Maastricht, remodeling Jan van Eyck Academy [i.c.w. Wim van den Bergh]
2000 Maastricht, house A1B / Maastricht, house wvd / Roermond, 42 houses [i.c.w. Wim van den Bergh]
2001 Stein, office IMD first prize / Maastricht, 80 apartments Céramique first prize [i.c.w. Wim van den Bergh]
2002 Hamburg, office Hanse Chemie competition / Bergen op Zoom, urban villa [i.c.w. Wim van den Bergh] / Heerlen, interior / Geneve, maison de la paix competition [i.c.w. Wim van den Bergh, Hana Cisar]
2003 Brunssum, housing

1

2

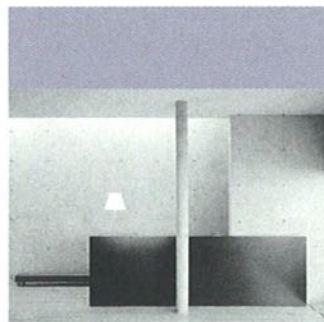
3

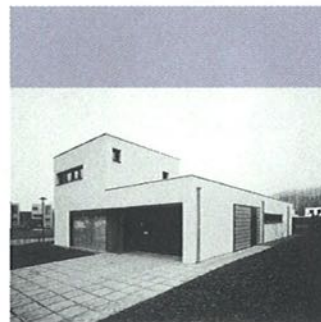
4

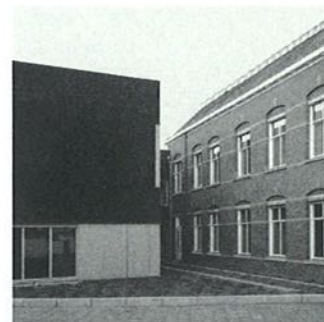
5

6

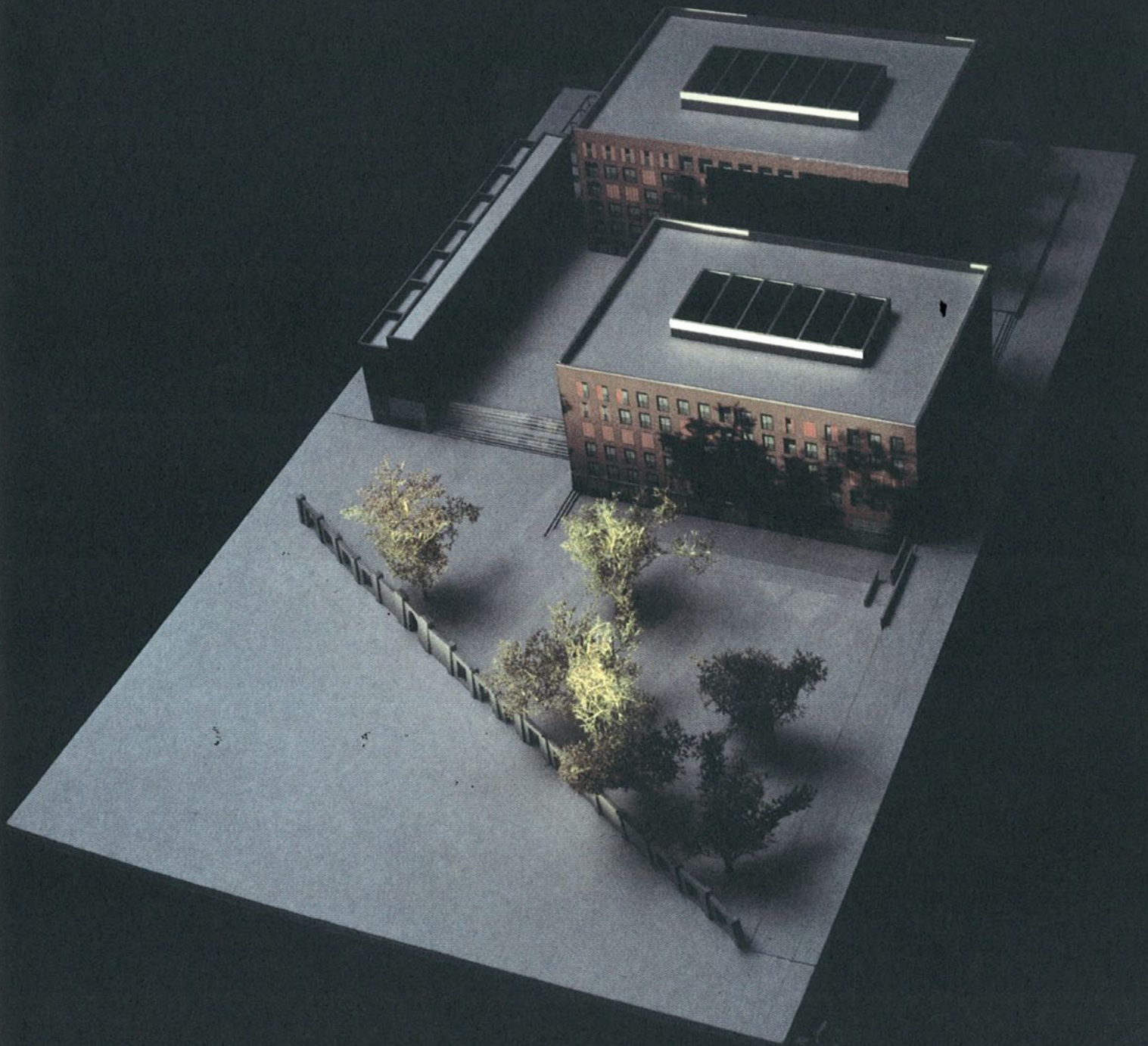
7

8

COLOPHON

The event 'Euregionale Architectuurmanifestatie Maastricht Europe' has been made possible thanks to the support of the Maastricht local authority, within the framework of the programme 'Maastricht Europe', and the Vesteda housing fund.

Initiative

Stichting m5 Maastricht (Wim van den Bergh, Mathieu Bruls, René Coenegracht, Fred Humblé en Jo Jansen)

Organisation

Stichting Euregionale Architectuur Manifestatie Maastricht 2004, Vredeslaan 11, 6226 cw Maastricht

Co-ordination

Frank Hovens

Text

Jos Bosman, Andreas Ruby, Carole Schmit, François Thiry

Translation

Rory O'Donovan, Michael Novy, Mark Wolffe, Avoc Vertaalbureau

Graphic design

Piet Gerards i.c.w. Ton van de Ven (bpc)

Printing

Spektra Druk

Finishing

Hexspoor

Circulation

2000

ISBN 90 8075 202 9

© architects, designers, authors and photographers

Motta Books, Eindhoven 2004
Bergstraat 35, 5611 jx Eindhoven (NL)
phone 0031402465087

PHOTO CREDITS

Wim van den Bergh Kim Zwarts 1, 3, 01-02 / Wim van den Bergh 2, 6-7, 03 / Simon Zumstein 4, 8 / Frank van Helfteren 5
Mathieu Bruls Philip Driessen 1 / Arjen Schmitz 2, 4-6, 8, 04-06 / Bruls en Co 3, 7
René Coenegracht Arjen Schmitz 1-3, 5-6, 07-09 / Vandehoek Coenegracht 3-4, 7-8
Fischer + Partner Soenne 2, 11 / Roman Ray 3, 12 / Schlattmann 5
Mario Garzaniti Alain Janssens 1-8, 13-15
Hahn Helten + Ass Arjen Schmitz 1, 16 / A. Lechtape 2 / Hahn Helten 3 / Jörg Hempel 4-5, 7-8, 17-18 / W. Görg 6
Pierre Hebbelinck Marie Françoise Plissart 1-2, 19, 20 / Alain Breyer 3, 21 / Alain Janssens 4-5, 7 / André Dejardin 6
Fred Humblé Arjen Schmitz 4, 22-24 / Jean Simons 2-3, 5-7
Jo Janssen Kim Zwarts 1-8, 25-27
Christian Kieckens Reiner Lautwein 1-8, 28-30
Bernd Kniess Michael Reisch 1, 4-8, 31-33
Bart Lens Ph. van Gelooven 1-2, 4-5, 8, 34-35 / Twins group 3 / B. Claessens / M. Sourbron 36
Schuster Architekten Frank Springer 2, 4-5, 7, 37-38 / Schuster Architekten 1, 3, 6, 8, 39